

Matti Kortteinen: Hallittu rakennemuutos? Hanki ja jää, Helsinki 1987. 129 s.

Uusi kustantaja Hanki ja jää sai ensimmäisenä ulos Kortteisen kiihkeän puheenvuoron. Kirja on ilmeisen nopeasti koottu yhden ajatuksen teos, jossa pääosaa esittää tietotekniikka ja sen seuraukset työllisyydelle ja työelämän rakenteille. Kirjassa on yllättävää mahtipontisuutta ja ääriempirismia. Tähän astinen tutkimus ja keskustelu leimataan uskomuksiksi, huhupuheiksi ja väärinkäsityksiksi. Hyvä lukija, käsissänne ovat ensimmäiset »*edustavat, suuret ja kvantitatiiviset havaintoaineistot*», joiden avulla selvitetään »mitä tällä hetkellä todella on tapahtumassa». Eipä silti, Kortteisella on opettavainen esimerkki siitä, miten väärinkäsityksistä ja sitaateista on kasvanut sosiologinen totuus.

Kyseisen surveyen tulokset on julkaistu jo Kortteisen, Lehdon ja Ylöstalon kirjassa Tietotekniikka ja suomalainen työ (Tilastokeskus). Poikkileikkauksellisen kyselyaineiston rajoitukset tietotekniikan seurausten valottamisessa on tuotu esiin jo aikaisemmin ja Kortteinen viittaa niihin itsekin. Kortteinen täydentää kyselyä tapaus-tutkimuksilla ja vie johtopäätökset uudelle tasolle. Viime kädessä häntä eivät kiinnostaneet tietotekniikan työllisyystms. vaikutukset sinänsä, vaan kehkeytymässä oleva uusi yhteiskuntamuoto ja sen sosiaalinen järjestys.

Tietotekniikan seurausten hahmottamista verrataan sellaisen palapelin kokoamiseen, josta puuttuu paljon paloja. Kuitenkin kokonaiskuva hahmottuu seuraavaksi. Olemassaolevat tekniset mahdollisuudet uhkaavat tällä hetkellä tavalla tai toisella (työllisyys, vanhan ammattitaidon menetys) 29 prosenttia suomalaisista palkansaajista. Uusi ohjelmitava tietotekniikka pystyykin korvaamaan suoritettavaa palkkatyötä. Aineistossa tämä näkyy nimenomaan tehtaan lattialla, sen sijaan suoritettavaa toimistotyötä tekevien alempien toimihenkilöiden kysynnässä aineistot eivät osoita ennakoitua supistumista.

Aineistot eivät myöskään osoita työn köyhtymistä ja surkastumista tietotekniikan mukana lukuunottamatta toimistotyötä. Nykyisissä taloudellisissa oloissa ymmärtävän työn kysyntä on kasvamassa. Siirtyminen pientiloilta tehtaisiin oli yksinkertainen prosessi verrattuna siihen, että tehtaista ulossaneerattujen, ikääntyneiden vaihetyöntekijöiden pitäisi siirtyä ymmärtävään toimihenkilötyöhön. Kortteisen johtopäätös on sama kuin useissa tietoyhteiskunnan visioissa: tietotekniikka ei tuo yleistä työllisyyden vähenemistä mutta kiihdyttää työvoiman ra-

kenteellista muutosta ja pyrkii synnyttämään työmarkkinoiden rakenteellista epätasapainoa. Epätasapainon hoitamisessa koulutuksen ja liikkuvuuden avulla Kortteinen on pessimisti.

Kirjan tärkein ajatus koskee sitä jännitettä, joka syntyy vanhojen teollisten rakenteiden ja tietotekniikan avaamien mahdollisuuksien välille. Teollisen yhteiskunnan rakenteet näkyvät yhtä hyvin tayloristisessa työn organisoinnissa ja hierarkioissa kuin työnantajien ja työntekijöiden kantamassa luokkataistelukultuurissa. Nämä rakenteet estävät työnantajia käyttämästä työvoimaa taloudellisesti edullisimmalla tavalla ja muodostuvat esteeksi dynaamisille, oppimiskykyisille ja osaaville uusammattilaisille. Jännitteestä syntyy yksilöiden vapausliikettä, jota kantavat nimenomaan »uudet» toimihenkilöt. Yksilöllisinä ratkaisuna se pääsee purkautumaan pakona tehtaista studioihin tai jäykistä yrityksistä joustavampiin. Yksilöiden pyrkimykset ja kapitalistinen rationaliteetti konvergoivat ja tuloksena on deindustrialisaatio teollisten rakenteiden purkamisen mielessä. »Taylorismin aikakauden perustalta on syntynyt vahvoja kulttuurisia muotoja, jotka jatkavat vaikutustaan kunnes ne tietoisesti muutetaan, tilanteessa, jossa havaitaan, että tulos on kaikkien etujen vastainen. Nyt näyttää siltä, että elämme tällaisen tilanteen keskellä.» Samalla Kortteinen tunnistaa murroksen vaikeuden. Ilmassa suorastaan leijuu uudenlaisen rakennepoliittikan tilaus, mutta »tyylikkäätkin ratkaisut ovat vaikeita».

Kuten Lähiölläänkin Kortteinen taas ihastuttaa ja ärsyttää. Kirjassa ihastuttaa se intensiteetti, jolla pääajatus viedään läpi, argumentoidaan ja saadaan lukija haukkomaan henkeä. Eniten minua ärsyttää se, ettei Kortteinen suhteuta teesejään ja itseään mihinkään: aivan kuin pre-Kortteinen olisi vain Bravermanin, von Wright ja halitusohjelma. Kortteisen empirismi esiintyy piittaamattomuutena tutkimuksista ja teoreettisista keskusteluista, työvoima- ja yhteiskuntarakenteita koskevien käsitteiden alustavuutena, hurjina hyppyinä työvoimarakenteesta luokkarakenteeseen ja sosiaaliseen järjestykseen.

Täten Kortteinen antaa sen vaikutelman kuin hän ensimmäisenä pohtisi asioita, jotka viimeisen kymmenen vuoden ajan ovat olleet yhteiskuntatieteellisen ajattelun fokus: miten kapitalismi siirtyy vaiheesta toiseen, uudelleenrakenteistuu, mikä on taloudellis-teknologisten ja kulttuuris-sosiaalisten-institutionaalisten muutosten suhde ja muutosdynamiikka, millaisia uusia sosiaalisia ja kulttuurisia rakenteita nyt on nähtävissä. Bravermanin kritiikki ei ole erityinen uutuus enää tänä päivänä. Sen sijaan olisi odottanut, että Kortteinen kertoisi miten hänen visionsa loppujen lopuksi poikkeaa lähtökohdaksi piirretystä tietoyhteiskunnan hahmosta tai miten se suhteutuu jälkifordismin teoriaan, esimerkiksi deindustrialisaatioteesi Hirschin hyperteollistumiseen.

RAIJA JULKUNEN